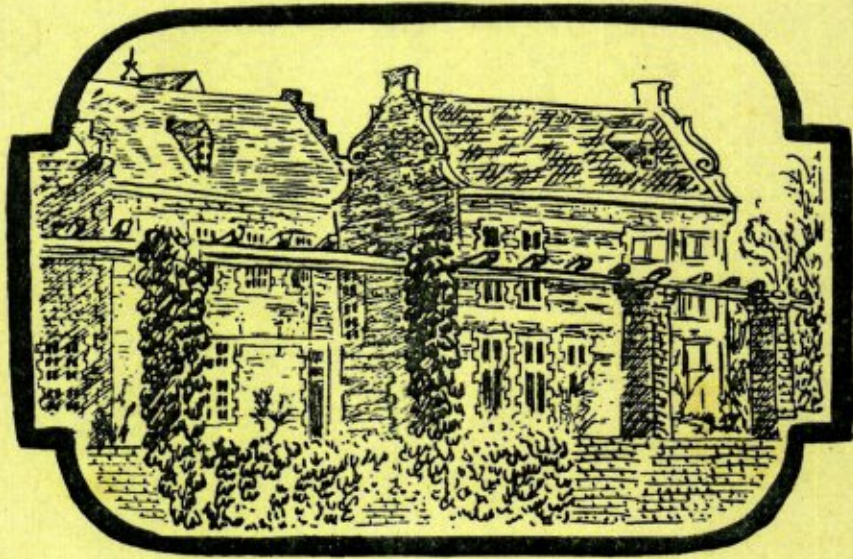


NATUUR- HISTORISCH MAANDBLAD



ORGAAN VAN HET
NATUURHISTORISCH
GENOOTSCHAP IN LIMBURG

35e Jaargang Nos. 9-10.

31 Oct. 1946.

V

NATUURHISTORISCH MAANDBLAD.

Administratie en Redactieadres: **Mej. Dr. W. van de Geyn**, Natuurhistorisch Museum, Bosquetplein 7, Maastricht, tel. K 4400. 4174.

Het Maandblad wordt aan alle leden van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg gratis toegezonden. Prijs voor niet-leden f 6.00 per jaar, afzonderlijke nummers voor niet-leden 50 cent, voor leden 30 cent. Auteursrechten voorbehouden.

NATUURHIST. GENOOTSCHAP IN LIMBURG.

Adres Secretaris: **Drs. R. Kofman**, Jekerweg 87 a, Maastricht.

Adres Penningmeester: **Mr. G. van Spaendonck**, Sint Lambertuslaan 54, Maastricht.

Jaarl. Contributie Natuurhistorisch Genootschap ad f 3.50 te voldoen op postgiro 125366 t.n.v. Natuurhistorisch Genootschap, Maastricht.

INHOUD:

Aankondiging Maandvergaderingen, Vriendelijk verzoek, Nieuwe leden, De Natuur in, Voor onze jeugdige leden, p. V. Verslagen van de Maandvergaderingen, p. 53. — **René Cobben**. Wantsennieuws uit Midden Limburg, p. 56. — **Dr. A. Schreuder**. De moerasschildpad, *Emys orbicularis* (L.), fossiel en levend in Nederland, p. 58. — **P. N. van Summeren O.F.M.** Eenige kleur- en vormafwijkingen bij de gevlekte en witte Doovenetel, p. 61. — **L. Knols**. De Natuur in. Naar Geul, III, p. 63.

AANKONDIGING VAN DE MAANDVERGADERINGEN:

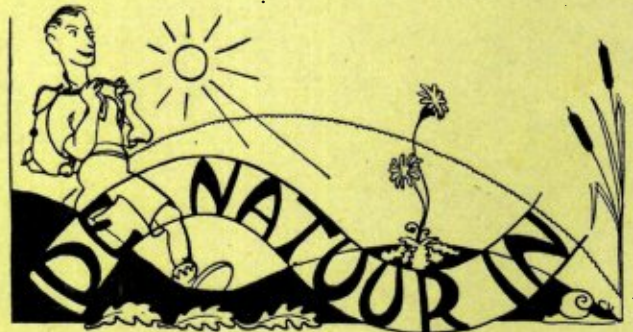
te Maastricht op Woensdag 6 November en op
Woensdag 4 December om 6 uur in het
Museum.

te Heerlen op Zaterdag 2 November en op Za-
terdag 7 December om 3 uur in de R. K.
H. B. S. voor Meisjes, Gasthuisstraat.
Dr. Willems zal spreken over: „De
insectenwereld om ons heen”.

Vriendelijk verzoek aan de leden die een lees-
portefeuille krijgen, deze op tijd door te geven, liefst op
de maandvergaderingen.

NIEUWE LEDEN.

L. Neumann, Pr. Julianastraat 15, Kerkrade.
Th. J. Mientjes, Hamerstraat 107, Heerlen.
W. van Dijk, Julianalaan 66, Overveen.
S. Jacquemart, Rue Wilmart 36, Chênée-lez-Liège.
Fr. Meddens, Gymnasium I. C., Venray.
J. J. de Vos tot Nederveen Cappel, Burggravenlaan 5,
Leiden.
Th. J. M. Maesen, Merwedekade 180 bis, Utrecht.
Zr. H. Julicher, Heistraat 66, Terwinselen.
L. Cals, Kerkplein 34, Voerendaal.
Vereeniging voor Heemkunde „Gäöl”,
p.a. J. Thijssen, Westbroek 34, Geulle.



Op Zondag 10 November Paddenstoelenexcursie naar
het Vogelenbosch te Valkenburg, o.l.v. mevrouw Dr.
H. Bels-Koning en de heeren M. Mommers en drs. P.
J. Bels. Vertrek uit Maastricht 12.13, uit Heerlen 12.00.
Terug uit Valkenburg resp. 17.49 en 17.58.

Op Zaterdag 14 December excursie naar de grotten
bij Geulhem en Meerssen (vleermuizen, champignons),
o.l.v. den heer en mevrouw Bels. Vertrek uit Maas-
tricht 14.15, uit Heerlen 14.00, naar Houthem. Terug
uit Houthem resp. 18.59 en 18.52.

Voor onze jeugdige leden.

Bijeenkomst in het Museum, om 7 uur, op Woensdag
13 November (Planktondemonstratie) en op Woensdag
11 December (Drs. R. Kofman spreekt over Vogeltrek).

Natuurhistorisch Maandblad

Organ van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg

VERSLAGEN VAN DE MAANDVERGADERINGEN.

MAASTRICHT, WOENSDAG 4 SEPTEMBER.

Aanwezig de dames: Beljaars, van Goethem, Kooyman, Merkelbag, van de Geyn en de heren: Rector Cremers, Grossier, van Rummelen, Br. Agatho, Br. Maurentius, Grégoire, Kamm, Rijk, Maessen, van Sonderen, Onstenk, Otten, Jounet, van Maastricht, Wassenberg, Berg-holtz, Wijsen, Kemp, Paping, Sondeyker, van Noorden en Schoenmakers.

De Voorzitter, Rector Cremers, deelt, na een kort begroetingswoord, het volgende mede: De heer Gielkens ving op 27—VII—'46 te Etzenrade-Jabeek een exemplaar van *Araschnia levana* L. var. *prorsa*. Een verzamelaar uit Friesland, die ettelijke dagen te voren te dezer plaatse verzeild was geraakt, had hem op de aanwezigheid aldaar van deze vlinders attent gemaakt; deze toch zag er toen een tweetal, vliegend op kattenstaart, *Lythrum salicaria* L.

Omstreeks dezen zelfden tijd bracht iemand den heer Gielkens een gehavende *prorsa*, 's nachts gevangen op licht in het pompstation te Brunssum! Deze „op licht"-vangst is natuurlijk een heel toevallige, doch bewijst de aanwezigheid van *Araschnia levana* ook in Brunssum.

De heer Gielkens zag half Juli van dit jaar ergens in de buurt van Roermond — de juiste vindplaats durven wij, gezien de beruchte rupsenvangst van *Araschnia levana*, gepubliceerd in ons vorig maandblad, niet aanjwijzen — honderden exemplaren van de zoo zeldzame vlinder *Syntomis phegea* L., tot nu toe, voor zoover we weten, voor wat Limburg betreft, nog maar enkele keeren gevangen bij Venlo en bij Roermond, Muggenbroek. Het zesjarig zoontje van den heer Gielkens, dat, als waardige spruit van zijn vader, ook gewapend was met een vlindernetje, had op een gegeven oogenblik hierin niet minder dan zes exemplaren!

Verder heeft Rector Cremers voor de museumcollectie meegebracht een heremietkever, *Osmoderma eremita* Scop., gevonden te Niethuysen, Wijnandsrade, 12—VII—'46; twee exemplaren van *Gastrophilus equi* F., paardenhorzel, gevangen te Etzenrade-Jabeek, 27—VII—'46 en te Niethuysen, 25—VIII—'46 op paarden, benevens een exemplaar van *Stratiomyia furcata* F. Ofschoon Oudemans in „De Nederlandsche insecten" beweert, dat deze opvallende, groote, trage, fraaie vliegen nog al eens op schermbloemen in de nabijheid van het water in den zomer gewoon zijn, was het tot nu toe aan spreker nooit gelukt een exemplaar te zien te krijgen. In de Maastrichter museumcollectie waren ze nog niet aanwezig.

De heer Maessen deelt mede, dat *Syntomis phegea* ook uit Grathem bekend is. Vervolgens zegt de heer Onstenk dat hij medio Augustus *Araschnia levana* te Houthem aantrof op leverkruid. Vervolgens vertoont hij een exemplaar van de stekelspin, *Gasteracantha arcuata*, die door een onzer leden, Luitenant S. van de Geyn, vanuit Bata-

via was gestuurd. Naar aanleiding van zijn mededeeling op de vergadering van 3 Juli l.l. wil de heer Onstenk nog opmerken dat het hem bij zijn kweekproeven met jonge vuursalamanders opvalt dat zij duidelijke vlekken blijven vertoonen en dus hooren tot de *forma maculosa*. De oude exemplaren uit zijn terrarium moet men echter beslist voor de *forma taeniata* houden. Zou men hier met een grensgebied te doen hebben?

Majoor Rijk laat een cicade, *Ledra aurita* zien, gevangen te Meerssen, waarvan Oudemans in „De Nederlandsche insecten" zegt: „in verscheidene Provincies, doch zeldzaam".

De heer Grégoire toont een gedroogd exemplaar van *Dipsacus pilosus* (L.) door hem gevonden bij de „Drie Beeldjes" te Valkenburg. Verleden jaar zag hij een uitgebreide vegetatie hiervan langs den Cauberg bij Valkenburg. Op 17—VIII—'46 vond hij één exemplaar op den St. Pietersberg, Z.O. helling. Op 1—IX—'46 zag hij vanaf de „Drie Beeldjes" langs het pad de helling op naar de brug over den spoorweg en verder tot Schin-op-Geul toe, een vrij groot aantal van deze zeldzame plant. Verder toont hij een afwijkende *Cardamine pratensis* (L.) waarvan de top voorzien is van normale bloemen, doch waarvan alle lager staande bloemtracsen voorzien zijn van gevulde bloemen. De heer K. Stevens (Maastricht) vond hiervan een vrij uitgebreide vegetatie langs de sloot achter Borgharenbroek op 5—V—'46.

Rector Cremers zegt, dat *Dipsacus pilosus* 30 jaar geleden reeds veelvuldig langs den spoorlijn bij Schin-op-Geul en Oud Valkenburg voorkwam.

De heer van Rummelen schenkt aan het museum twee platen, waarop een isometrisch blokdiagram van Zuid-Limburg is getekend door J. E. Muller, D. A. Erdman, en L. van der Waals, Geologisch Bureau te Heerlen, en geeft er een korte explicatie bij. De Voorzitter dankt ook namens de Conservatrix van het museum voor de instructieve platen.

Broeder Agatho vond op 20—VII—'46 op den St. Pietersberg een koekoeksei in het nest van een heggemus. Eigenaardig was, dat het koekoeksei licht grijs gevlekt was, in tegenstelling met de blauwe kleur van de heggemus-eieren.

Vroeger vond hij ook bij de heggemus een koekoeksei, hetwelk echter effen blauw gekleurd was. De koekoekseieren, die hij aantrof bij braamsluiper, grasmus, graspieper en kleine karekiet leken heel goed op de eieren van de waardvogel. Chance, de Engelsche koekoekspecialist, spreekt in „The cuckoo's secret" het vermoeden uit, dat de koekoek zich pas na het tweede (of na het eerste?) ei op een bepaalde waardvogel zou specialiseeren. Zeker is, dat heggemus, witte kwikstaart en graspieper bijv. „niet kieskeurig" zijn en de eieren van den koekoek steeds accepteren. Andere soorten als tuinfluiter en fluiter zouden het ei dikwijls als „nestvreemd" voorwerp verwijderen of het legsel verlaten.

Mej. van de Geyn laat een wolhandkrab zien, gevan-

gen door den heer Jan Muris te Meers-Elsloo en een exemplaar van *Dipsacus laciniatus* uit de museumtuin.

Br. **Maurentius** vond bij Kunrade *Vicia pannonica* Cr., een adventiefplant en tenslotte vond de heer **Willems** onder Margraten witbloeiende marjolein.

HEERLEN, ZATERDAG 7 SEPTEMBER.

Aanwezig de dames: Janssen, Bour, Zopp en de heeren: Bour, Coonen, Willemse, Willemse Jr., van Rummelen en Loterijman.

Na de opening door den heer **van Rummelen** spreekt de heer **C. Willemse** over vorm en omgeving bij rechtvleugelige insecten, aan de hand van materiaal uit zijn collectie.

In het algemeen kan men zeggen, dat vorm en lichaamsbouw bij rechtvleugelige insecten min of meer harmonieëren met de omgeving, waarin dit insect leeft. Men kan dan ook dikwijls uit de vorm reeds afleiden in welk milieu het insect voorkomt. In verband hiermee kan men onder de *Orthoptera* (rechtvleugelige insecten) eenige algemeene typen onderscheiden, naar gelang het milieu waarin zij hun levenscyclus volbrengen. Vooreerst is daar het langgestrekte type. Hiertoe behooren in de eerste plaats de wandelende takken of *Phasmidae*. Deze leven, bijna uitsluitend, op planten of struiken, waar zij gedurende de dag onopvallend en onbeweeglijk op zitten, om gedurende de nacht mobiel te worden en zich te voeden met de bladeren. Er zijn zeer extreme vormen onder, die de slanke vorm tot het uiterste hebben doorgevoerd. Als zoodanig vertoont spreker *Baculum nematodes* de Haan, van Sumatra en *Eucarcharus* nov. spec. van W. Sumatra. Naast de wandelende takken staat een andere groep van langgestrekte vormen uit de familie der veldsprinkhanen of *Acrididae*. Deze vormen leven bijna uitsluitend op pollen gras in de savannen van tropische landen. Zij zitten op de grashalmen, het lichaam plat tegen de stengel gedrukt en harmonieëren volkomen in kleur en vorm met de omgeving. Als voorbeeld van zood'n savannedier noemt hij *Leptacris filiformis* Walk., van Engelsch Indië, *Ischnacrida vittata* Fabr., van Java en *Acanthoxia gladiator*, van Afrika. Onder onze inlandsche soorten kan men de soorten van de *Stenobothrus*-, *Chorthippus*-, *Omocestus*groep hier min of meer onder rangschikken. Ook deze vindt men bijna uitsluitend op gras en graspollen, alhoewel hun lichaam niet die langgerekte vorm vertoont van de tropische dieren. Ook onder de biddende sprinkhanen of *Mantidae* vindt men deze langgestrekte vormen, levend in de savannen van de tropen. Hiertoe behoort onder anderen *Schizocephala bicornis* L., van Engelsch Indië en Ceylon.

Een tweede groep vormen de platgedrukte, vlakke en in de breedte sterk uitgegroeide dieren, waarbij het achterlijf geheel vlak is, de pooten relatief kort en waarbij soms de vlakke, met lamellen bezette achterdijen dit geheele aspect nog wat kunnen accentueeren.

De soorten van deze groep zijn grootendeels woestijdieren, levende tusschen steenen en zand, tevens weer sterk harmonieërend in kleur met hun omgeving, of achter de schors van doode boomen of onder steenen en afval, in huizen en dergelijke plaatsen. Het grootste contingent hiervan wordt geleverd door de kakkerlakken of *Blattidae*, die zich door hun sterk afgeplat lichaam ge-

makkelijk in spleten kunnen verbergen. Als voorbeeld laat spreker een soort zien, die over het geheele tropische gebied inheemsch is, *Rhyparobia maderae* Fabr. Ook in ons land komen een viertal soorten voor, die in huizen, opslagplaatsen en kelders, vooral in de groote steden, niet zeldzaam zijn. Ook onder de *Mantidae* vindt men deze platte vormen; als voorbeeld diene *Theopompa servillei* de Haan, die in Ned. Indië voorkomt en die leeft onder de schors van doode boomen, waar zij op zoek is naar haar prooi, in hoofdzaak kakkerlakken.

Een derde groep wordt gevormd door grotbewonende sprinkhanen, die zich geheel en al hebben aangepast aan het leven in de duisternis. Deze aanpassing uit zich vooral in een opmerkelijke verlenging van de organen, waarmee zij de onmiddellijke omgeving kunnen aftasten, namelijk de sprieten en pooten. De betastbare ruimte om hen heen wordt hiermee sterk vergroot. Het zijn maar een drietal families, die vertegenwoordigers hebben in de grottenwereld; het zijn de kakkerlakken, krekels en sabelsprinkhanen. Spreker vertoont eenige soorten hiervan, waaronder een grotsprinkhaan van Java, *Rhaphidophora dammermanni* Karny.

Een vierde groep is die, waarbij de kleur en eventueel ook de vorm der omgeving, soms tot het uiterste is nagebootst. Men spreekt van homochromie of kleurnabootsing, van homotypie, waarbij en de kleur, en de vorm zijn nagebootst en verder van mimicry waarbij een groote gelijkenis ontstaat met andere, al of niet verwante dieren.

Het aantal gevallen van homochromie is zeer groot en wij behoeven niet ver te gaan om deze waar te nemen. Een sterk voorbeeld is onze blauwgeveugelde *Oedipoda coerulea* L., die ook in Zuid-Limburg op verschillende plaatsen voorkomt. Wanneer het dier opvliegt is de blauwe kleur der achtervleugel zeer duidelijk zichtbaar, maar als hij daarna is neergestreken is het zeer lastig het dier opnieuw te ontdekken. Het harmonieert volkomen met zijn omgeving van heide, zand en kiezel, het terrein waar zij voorkomt. De kleur is zeer variabel en het blijkt dat deze is aangepast aan de omgeving, zoodat op donkere veen- en heidegrond in hoofdzaak donkere vormen en op lichtere zandgrond, veel lichter gekleurde vormen voorkomen. Een ander inlandsch voorbeeld is *Myrmelotettix maculatus* Thunb., die op afgebrande heidevlakten bijna geheel zwart kan worden, maar overigens zeer variabel is in kleur, met zwarte, lichte en bruine of groenachtige vlekken.

De woestijnen leverden de schoonste voorbeelden van homochromie en spreker vertoont hiervan menig voorbeeld, o.a. de in Zuid-Afrika inheemsche *Trachypetrella andersonii* Stal., een in verzamelingen zeldzaam voorkomend dier.

Bij de homotypie worden zoowel kleur als vorm van de omgeving nagebootst. De meest markante voorbeelden zijn wel de wandelende bladeren, *Phyllium* soorten, waarbij zelfs de etjes op plantenzaden gelijken. Ook bij andere leden der familie der *Phasmidae* komt dit verschijnsel zeer veel voor. Een ander, eveneens markant voorbeeld is een op Java inheemsche sabelsprinkhaan, *Sathrophyllia femorata* Serv. Deze soort zit gewoonlijk op de stam van een boom en imiteert dermate de kleur en de ruwheid van de bast, dat alleen het geoefende oog in staat is deze dieren te ontdekken. Er is verder nog een groote groep van sabelsprinkhanen, de *Pterochrozae*, een onderafdee-

ling der *Pseudophyllidae*, uitsluitend voorkomend in Zuid-Amerika, die de kunst van nabootsen tot in de uiterste perfectie hebben weten door te voeren, maar die in collecties zelden aanwezig zijn en die spreker dus niet in natura kan vertoonen. In plaats daarvan laat spreker rondgaan de monographie van Vignon, die eenige jaren geleden hierover is verschenen, en die vele platen bevat, waarop de homochromie te zien is.

De gevallen van mimicry zijn niet zoo veelvuldig. Als zoodanig kunnen gelden eenige kakkerlakken van het geslacht *Pseudoglomeris* en *Perisphaeria*, waarbij het wijfje het aspect heeft van een pissebed, en ook in staat is zich samen te rollen. Het mannetje echter is normaal geveuld. In Afrika wordt een larve van het geslacht *Eurycorypha* gevonden, die geheel op een mier gelijkt en tusschen deze in leeft. De gelijkenis was zoo frappant dat het dier apart beschreven werd onder de naam *Myrmecophana fallax*; eerst later bleek, dat het slechts een larve was van het reeds lang bekend geslacht *Eurycorypha*, dat in volwassen staat geenszins myrmecophil is.

Vervolgens vertelde dokter Loterijman over het voorkomen van de kievit (*Vanellus vanellus*) en de kleine plevier (*Charadrius dubius*) in de omgeving van Heerlen. De kievit wordt op doortrek in geheel Limburg regelmatig gesignaleerd, maar als broedvogel werd zij nog slechts een enkele keer vermeld. Hens noemt in zijn „Avifauna” o.a. gebied III, de omgeving van Roermond en Susteren. Deze vogelsoort zou eveneens broeden in gebied IV, de omgeving van Ottersum en Arcen. Bovendien broedt zij op verschillende plaatsen in de Peel. Uit het gebied rondom Heerlen vermeldt de heer Hens geen enkel broedgeval. Nu wil ik vooropstellen dat het mij persoonlijk evenmin gelukte de kievit in de naaste omgeving van Heerlen broedend aan te treffen. Er zijn echter enkele feiten, welke het broeden dezer soort zeer waarschijnlijk maken. Volgens gegevens, welke mij door den heer Vijgen te Heerlen verstrekt werden, kwam de kievit op de weiden onder de gemeente Schinveld, welke zich tot vlak bij de Duitse grens uitstreken, in meerdere exemplaren voor en zou hier eveneens gebroed hebben. Bovendien deelde hij mij schriftelijk mede, dat deze vogel zou broeden op een terrein onder de gemeente Voerendaal, dat gelegen is langs de Retersbeek. Ook hier zouden kieviten in 1945 jongen groot gebracht hebben. Toen ik gedurende de Paaschvacantie 1946 in staat was, dit gebied eens nader in oogenschouw te nemen, trof ik op precies hetzelfde terreintje, dat de heer Vijgen mij aangeduid had, een kievit aan. Hierbij trof mij het typische „schermen” van de vogel, waarbij deze zich al zwoegende om en om gooit. Men hoort dan duidelijk een zoemend geluid van de strak gespannen wiken. Dit maakte het wel zeer waarschijnlijk, dat we hier met een kievit te maken hadden, die boven zijn territorium vloog. Een tweede terreintje waar ik de kieviten aantrof was gelegen vlak onder de rook van Heerlen. Tusschen de spoorlijn naar Hoensbroek en de binnenweg, die naar dezelfde plaats leidt, bevindt zich een strook land, die in hoofdzaak uit bouw- en akkerland bestaat. Tusschen de Frank- en Huskens-kolonie bevindt zich echter, vlak tegen de spoorlijn, een zeer merkwaardig terreintje. Direct aan de korenvelden grenst een grasrijk gedeelte, dat langzamerhand overgaat in een miniatuur slikje. In het midden bevindt zich, na vochtige peroden, een kleine water-

plas met een diepte van ca. 1 dm. In droge perioden verdwijnt deze. De randen der plas vertoonen een bodem met de typische barstfiguren, zooals we die op slikken zoo vaak aantreffen. Wanneer men dit plasje van de kant van de spoordijk bekijkt, liggen vlak voor het water enkele slibbanken, die als het ware iedere waadvogel tot dalen nooden. De eerste vogels, die we in dit voor Heerlen zoo ongewone terrein aantreffen, waren groote aantallen gele en witte kwikstaarten, vergezeld van jongen in verschillende stadia van ontwikkeling. Boven de plas waren zwaluwen druk aan het vliegen vangen. Behalve gier- en boerenzwaluw, nam ik eveneens de huiszwaluw en een oeverzwaluw waar. Plotseling verschenen er een vijftal kieviten boven het water. Het bleek nu, dat de weiden en het plasje een geliefkoosd verzameloord voor deze vogelsoort waren.

Op 31 Mei, 28 Juni en 13 Juli werden hier exemplaren waargenomen. Toen ik op 28 Juni eenige kwikstaarten observeerde, rolde plotseling een klein licht vogeltje tusschen de hooge begroeiing van de oever. Zijn gedrag was zoo typisch dat terstond gezegd kon worden dat het een plevier was. Welke was echter niet duidelijk, daar de vogel terstond tusschen de planten verdween. Een naderende trein ontnam mij de hoop om nog verdere gegevens ter nadere determinatie te verkrijgen. Gelukkiger was ik op 13 Juli, toen bij het betreden van het slikje de plevier opvloog, terwijl hij duidelijk: „tri-uu” riep. Nu stond het absoluut vast dat we hier met de kleine plevier te maken hadden. Daar de heer R. Kofman in de vergadering van 4 Juni 1941 te Maastricht over deze soort een uitvoerige mededeeling deed, lijkt het mij het beste slechts enkele aanvullende opmerkingen te maken.

1) Hoewel dit terrein van de schelpen-, grint- of zandvlakten afwijkt, die in het algemeen als biotoop voor deze soort gelden, komt dit gebied toch in zijn botanische en landschappelijke samenstelling overeen met de gebieden rondom Amsterdam, waar ik deze soort vroeger broedend aantrof.

2) Hens vermeldt voor Limburg, dat deze soort zeldzaam is en voornamelijk langs de Maas en de kleine riviertjes voorkomt. Het leek mij daarom van belang het voorkomen dezer soort op vrij groote afstand van de Maas in de omgeving van Heerlen te vermelden. Weer eens te meer ging hier de regel op dat een bepaalde vogelsoort zich ergens vestigt, zoodra er een geschikt terrein is, hoe klein dat terrein ook is.

Tot slot hield de heer Loterijman nog een inleiding over het broedgeval van de groote bonte specht en boomklever in dezelfde trilpopulier.

MAASTRICHT, WOENSDAG 2 OCTOBER.

Aanwezig de dames: van Goethem, Dütting, Bels-Koning, van de Geyn en de heeren: Rector Cremers, van Rummelen, Kofman, Pater Jeuken, Br. Agatha, Br. Maurentius, Br. Jeroen, Maessen, Sondeyker, van Noorden, Rijk, Mommers, Bels, Paping, Onstenk, Leysen, Otten, Wassenberg, Gregoire, van Nieuwenhoven, Heyen en Schoenmakers.

De Voorzitter, Rector Cremers opent de vergadering en geeft het woord aan Majoor Rijk die voor de museum-collectie ten geschenke heeft meegebracht: *Astynomus aedilis* L., timmerbok. Deze kever leeft in dennenhout

maar ook in dood hout zoodat men hem in houtmagazijnen en huizen aantreft. Een kakkerlak, *Periplanata orientalis* L., ♀ met eierpakket. Dit taschje wordt gedurende eenige dagen gevormd, zoodat het ♀ drie à vier dagen met het eierpakket rondloopt alvorens het wordt afgelegd. Het bevat 16 eieren in 2 rijen van acht. Eigenaardig is, dat bij onze andere soort, *Phyllodromia germanica* L., het taschje, dat 40 tot 50 eieren bevat, horizontaal uit de genitaal opening komt, met de gekartelde rand naar rechts gekeerd. Een pophuid van *Pieris brassicae* L., waarin twee tonnetjes van vliegen. Eén tonnetje steekt ten deele buiten de pophuid uit. Hoe dat in zijn werk is gegaan is een onopgelost raadsel. Uit het voorste tonnetje is de gevleugelde vlieg, uit het achterste de vleugelooze gekomen. Een sluipwesp uit een eigenaardig gekleurd tonnetje zat met de rupshuid op een blad. Verder nog enkele kevers en wespen.

De heer **Mommers** laat een exemplaar zien van de middelste klis, gevonden buiten de Boschpoort. Dr. De Wever heeft in 1914 voor het laatst deze plant daar aangetroffen. In dezelfde buurt vond spreker de kompasplant. Ook vertoonde hij een groot exemplaar van *Polygonum frondosum*, de eikhaas, door den heer R. Regout in het Munnichsbosch te Roermond gevonden. De heer **Gregoire** vond langs den Mergelweg *Galinsoga quadriradiata*; deze plant kwam in 1870 al in Luik voor en is vermoedelijk vanuit België naar Nederland gekomen. De heer **Maessen** ving op 24 Juni *Sesia ichneumiformis*, een zeer zeldzame wespachtige vlinder.

Mej. **van de Geyn** laat eenige fasciaties zien uit de collectie van Dr. De Wever; o.a. van de esch (Merkelbeek); van de hazelaar (Schin op Geul) en van de wilg (Nuth). Bij deze laatste komen aan de bandvorm normale zijtakjes voor.

De heer **Heyen** vermeldt, dat er dit jaar in de omgeving van Urmond negen boomkikkers gevonden zijn.

Vervolgens vertoont Mej. **van de Geyn** eenige zwammetjes, *Peziza exidiiformis* B. en Br. Deze soort is nieuw voor de Nederlandsche flora. In Engeland wordt het zwammetje gevonden op zilverzand. Hier werd het aangetroffen op vochtige klei, die in de fabriek van de N. V. Kristal-Unie te Maastricht aangewend wordt ter vervaardiging van de smeltpotten voor glas. Deze klei is uit Duitschland afkomstig, maar wordt hier verwerkt, waarbij temperaturen van 120 tot 1200° aangewend worden, zoodat eventueel aanwezige sporen wel gedood zullen worden. Ir. **Schweers**, Nijmegen, heeft deze zwammen gedetermineerd en geeft er de volgende beschrijving van:

Kleine vleezige bruine *Peziza's* op witte porcelein-klei. Macroscopische beschrijving: Apothecien: doorsnede 4—5 mm, vuil purperbruin; in doorzicht: roodbruin met purperen tint; rond, gesnaveld, een ondiepe kelk vormen-de, met vleezige basis. Hymenium: bovenzijde: bultig, geplooid, glad, bobbelig; buitenzijde: ongeveer glad, iets tomenteus, onbehaard; rand: omgekruld, golvend, uiterste rand scherp.

Microscopische beschrijving: Ascii: afm. 250—270 × 15—16 micron. Paraphysen: dun, weinig verdikt, samenklittend. Sporen: breed elliptisch, glad, met 2 oliedrupels; afm.: 15—17 × 9—10 micron; ligging in de ascii: onregelmatig, soms dwars.

In het praeparaat geen haren gezien. Met jodium geen blauwkleuring waargenomen.

HEERLEN, ZATERDAG 5 OCTOBER.

Aanwezig de dames: Janssen en Bour en de heeren: Willemse, Coonen, Mienties en Huybregts.

De heer **Willemse** vertoont een deel van een wespennest van *Vespa crabro* L., dat gevonden werd in een holle appelboom te Vaesrade. Zoowel mannelijke als vrouwelijke cocons waren aanwezig en gemakkelijk te herkennen aan de grootte. De vrouwelijke cellen waren in het algemeen duidelijk grooter dan die der mannelijke dieren. Tevens vertoont hij een coloradokever, die nog begin October in Eygelshoven werd gevangen.

Vervolgens brengt dokter **Willemse** een aantal entomologische werken ter tafel, waarin platen en gekleurde afbeeldingen voorkomen vanaf de tijd van Sepp tot op den dag van heden. Aan de hand hiervan wordt een en ander gedemonstreerd in verband met de techniek van vroeger en nu.

WANTSENNIEUWS UIT MIDDEN LIMBURG

door
RENÉ COBBEN
(Wageningen)

Vorig jaar bracht dr. Reclaire mij op het idee om bij Roermond eens uit te zien naar buntgras (*Weingaertneria* Bernh.) waarop de twee Miriden: *Trigonotylus pulchellus* Hhn. en *Amblytlytus albidus* Hhn. kunnen gevonden worden. Van *Trigonotylus pulchellus* (fig. 2) zijn in Nederland 7 en van *Amblytlytus albidus* 5 vindplaatsen bekend. Inderdaad kwamen beide soorten overal in de omgeving van Roermond op *Weingaertneria* voor!

Trigonotylus pulchellus vond ik te: Helden, 29-VII-'44, met larven, 2½ × zooveel wijfjes als mannetjes; Boekoel, 1-VIII-'44, ook op andere grassen; Herkenbosch, 2-VIII-'44; Mellick, 4-VIII-'44, tweemaal zooveel wijfjes als mannetjes; Roermond, 6-VIII-'44; Vlodrop, 12-VIII-'44. Steeds werd een groot aantal exemplaren gesignaleerd. Op 11-IX-'44 vond ik te Melick 2 wijfjes op een andere grassoort, terwijl zich op een aangrenzend groot veld buntgras geen enkel exemplaar bevond. Te Horn vond ik op 5-VI-'45 vele exemplaren, ook op andere hoogopgroeiende grassen, tesamen met *Trigonotylus ruficornis* Fall.

Trigonotylus pulchellus Hhn. (4—5½ mm) is een smal wantsje, dat zoo op het oog een zilverglanzende indruk maakt en juist gelijkt op de kleur van buntgras. De dekvleugels zijn zacht rosewit gekleurd. Het achterlijf is evenals de teekening op het pronotum en scutellum rood. De zilvergrijze pluim van het buntgras

is dikwijls rood aangelopen. Zelfs op droge zandgronden, waar slechts enkele plukjes *Weingartneria* boven den grond uitkwamen, vond ik *Trigonotylus pulchellus* in flink aantal. *Trigonotylus pulchellus* vliegt geweldig snel uit het sleepnet op en is gemakkelijk te verwisselen met *Trigonotylus ruficornis*. Laatstgenoemde soort is echter een weinig grooter, lichtgroen gekleurd en komt algemeen voor op andere grassen. *Trigonotylus pulchellus* trof ik enkele malen op groene grassen aan in gezelschap van *Trigonotylus ruficornis*. Volgens Gulde komt *Trigonotylus pulchellus* vooral op *Bromus sterilis* L. voor.

Tevens sleepte ik steeds in gezelschap van *Trigonotylus pulchellus* de Miride: *Amblytulus albidus* Hhn. (fig. 1); echter nooit in zoo'n groot aantal. Ik vond haar te: Helden, 29-VII-'44, 2 ♀♀ en 2 ♂♂; Heythuizen, 14-VII-'44, 2 ♂♂ en 1 ♀; Heel, 20-VII-'44, 1 ♂; Montfort, 25-VII-'44, 1 ♀; Boekoel, 1-VIII-'44, 12 ♀♀ en 3 ♂♂; Herkenbosch, 2-VIII-'44, 23 ♀♀ en 3 ♂♂; Roermond, 6-VIII-'44, 1 ♀; Vlodrop, 12-VIII-'44, 3 ♀♀; immer veel meer ♀♀ dan ♂♂. In begin September trof ik de soort nergens meer aan. *Amblytulus albidus* (5½—6mm) is evenals alle Miriden bijzonder teer en daar zij snel opvliegt is het lastig haar in onbeschadigden toestand te vangen. Door de vuilwitte kleur is ook dit wantsje bijzonder aan buntgras aangepast. Ik heb het dan ook nooit op andere grassen aangetroffen. Gulde vermeldt haar vooral van *Bromus*. Op de dekvleugels bevinden zich in de lengte aan beide zijden 2 bruine streepen, die over het pronotum doorloopen. De pooten zijn vuilbruin, de tarsen zwart. Het wijfje is ovaler dan het mannetje.

Op twee plaatsen sleepte ik tevens van buntgras de zeldzame Lygaeide: *Raglius quadratus* F. n.l. te Heel, 20-VII-'44, 3 wijfjes en te Helden, 29-VII-'44. Verder tusschen graszoden en dor blad te Linne, 29-X-43 en 19-V-'44, een zeer groot aantal; Ospel, 25-VII-'44, 1 ♀ en Horn, 5-VI-'45, 1 ♀, steeds in zeer droog gebied.

De schaatsenrijders (Gerridae) in Midden Limburg.

Voornameijk in de lente en den herfst treden de schaatsenrijders op. Het zijn smalle donkere wantsen met zeer lange pooten. Met rukken bewegen zij zich over het wateroppervlak met behulp van de vier achterpooten, terwijl ze de

voorpooten als grijporganen gebruiken voor het vangen van andere insecten, die op het water terecht komen. Deze wantsen zijn uiterst moeilijk te vangen daar zij pijlsnel naar alle richtingen wegschieten wanneer men het water nadert. Alle inlandsche soorten trof ik hier in de omgeving aan. *Gerris najas* Deg. (14—16 mm) treft men vooral op stroomend water aan, meestal in groote scharen, is bijna altijd brachiopteer. Eind Januari 1944 trof ik bij zacht weer reeds 2 ♂♂ aan op een klein beekje. Te Vlodrop, 13-IV-'44, ving ik twee macroptere wijfjes op een snelstroomende beek, waarvan de dichtbegroeide oevers sterk tegen het aangrenzende droge heidegebied afstaken. Geen enkel brachiopteer exemplaar werd waargenomen. Op een dergelijk beekje te Herkenbosch, 15-IV-'44, ving ik weer een macroptere ♀, parend met een brachiopteer ♂. In de omgeving bevond zich geen enkel ander exemplaar. Waar het beekje echter uitkwam in een onbegroeid open gebied bevonden zich meerdere brachioptere exemplaren. De macroptere vorm werd nog alleen van Oisterwijk vermeld.

Gerris thoracicus Schumm. (10—11 mm), eveneens algemeen, treft men op stroomend en stilstaand water aan. Deze soort is terstond te herkennen aan de lichtbruine vlek op het pronotum.

Gerris gibbifer Schumm. (10—13 mm) trof ik steeds op stroomend water aan.

Gerris lacustris L. (8—10 mm) brachioptere en macroptere op stroomend en stilstaand water.

Gerris argentatum Schumm. (6½—8 mm) alleen macroptere exemplaren, eveneens op stroomend en stilstaand water.

Deze vijf genoemde soorten zijn algemeen of verbreid.

Gerris rufoscutellatus Latr. (13—17 mm) is tamelijk verbreid. Deze soort vond ik te Vlodrop, 7-IV-'44 op een boschven; Beegden, 20-IV-'44, 1 ♀ op een heideven en te Swalmen, 22-IV-'44, 1 ♀ op een vijver. Zij behoort met *Gerris najas* en de hierna genoemde *Gerris paludum* tot de grootste soorten. Zij verschilt met deze beiden, doordat het eerste sprietlid korter is dan het 2de en 3de tesamen.

De volgende soorten worden in de litteratuur als zeldzaam vermeld:

Gerris paludum F. (14—16 mm, fig. 3). Deze soort is te onderscheiden van *Gerris najas* doordat de spitsen van het 6e achterlijfsegment het

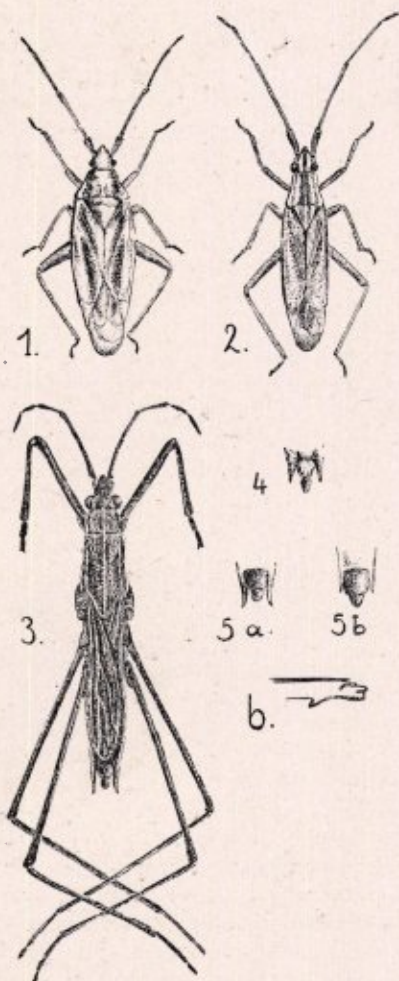


fig. 1 *Amblytulus albidus* Hhn. ♀
 fig. 2 *Trigonotylus pulchellus* Hhn.
 fig. 3 *Gerris paludum* F. ♀
 fig. 4 Genitaalsegment ♀ van *Gerris najas* Deg.
 fig. 5a Genitaalsegment ♂ van *Gerris paludum* F.
 fig. 5b Genitaalsegment ♂ van *Gerris najas* Deg.
 fig. 6 achterlijf van *Gerris odontogaster* Zett. ♂
 (zij-aanzicht)

del. R. H. Cobben.

genitaalsegment bereiken of overtreffen. Bij *Gerris najas* zijn deze spitsen korter (fig. 3, 4, 5a en 5b).

Gerris paludum trof ik pas eind April 1944 voor het eerst aan en wel te: Beegden, Roermond, Swalmen, Herkenbosch, Posterholt en St. Odiliënberg. In al deze gevallen op stilstaand water. Te Sittard 28-VIII-'44 bevond zich zoo'n

geweldig aantal op den parkvijver met larven dat ik 3 ♀♀ en 3 larven met de hand kon vangen. Eén keer bevond zich 1 ♂ op een snelstroomende beek te St. Odiliënberg 15-V-'44 te midden van een groot aantal *Gerris najas*, *Gerris lacustris*, *Gerris gibbifer* en *Gerris thoracicus*.

In de litteratuur worden van deze soort slechts 3 vindplaatsen in Nederland vermeld.

Gerris odontogaster Zett. (7—8½ mm) bevond zich op alle heidevennen in de omgeving van Roermond. Typisch is het dat ik op vennen, die aan de eene zijde door heide omgeven waren, maar aan de andere zijde door ander gebied b.v. bebouwd land of moerassig grasland, nooit een exemplaar heb waargenomen, terwijl er op vennen, die een beetje verder geheel door droog heidegebied waren omgeven, altijd een groot aantal voorkwamen n.l. te Heel, Vlodrop, Horn, Herkenbosch, Beegden. Het ♂ heeft op de buik aan het zesde achterlijfsegment twee naar voren gerichte stompe tanden; vandaar de naam: odontogaster (fig. 6).

Gerris asper Fieb. (9—11mm). Van deze soort werden slechts twee vangsten in Nederland vermeld n.l. Uden en Weert. Ik ving 1 exemplaar te St. Odiliënberg, 8-IV-'44 op een snelstroomende beek. Op de buik bevindt zich een groeve.

DE MOERASSCHILDPAD, *EMYS ORBICULARIS* (L.), FOSSIEL EN LEVEND IN NEDERLAND

door

Dr. A. SCHREUDER

Zoölogisch Museum, Amsterdam
(with English summary)

In de Julivergadering 1943 van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, te Maastricht, toonde de conservatrice van het Museum, Dr. W. van de Geyn, een versteend rugschild van een schildpad, dat uit de klei van Tegelen door de kleidelvers te voorschijn was gebracht en door den heer G. Goossens, Directeur van Russel Tiglia, aan het Museum was afgestaan. Van dit zeldzame fossiel was nog nooit zoo'n groot stuk geborgen, en dit is geen wonder, want de stolpvorm leidt licht tot deformatie, gepaard gaand aan verbrekking der samenstellende beenplaatjes. Het fossiel toont duidelijk aan zijdelingschen druk te hebben

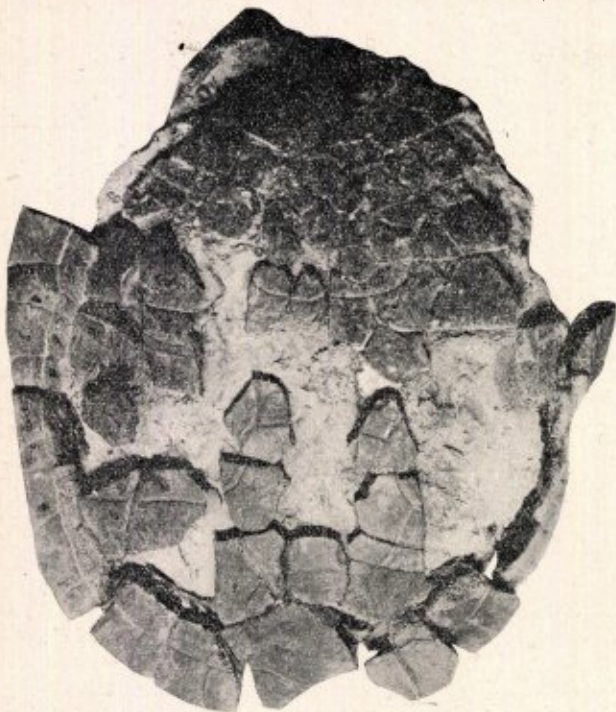


Fig. 1. *Emys orbicularis* (L.), rugschild uit de klei van Tegelen, $\frac{1}{2} \times$ nat. gr.

bloot gestaan, want de rechterhelft is platter en breeder dan de linkerhelft, waar de randplaatjes ten deele onder het schild terecht zijn gekomen.

Zoolang het dier niet volwassen is, vergroeiën de naden tusschen de beenplaatjes niet met elkaar en in het fossiel liggen ze dan vrijwel los naast elkaar. Daar dit ook bij het stuk van Tegelen het geval was, is het begrijpelijk, dat er bij het bergen eenige plaatjes verloren zijn geraakt. Door een klomp klei, met het fossiele schild erop, uit te graven, kon er echter nog betrekkelijk veel worden gered. Toen ik het stuk in handen kreeg, lagen echter alleen de achterste stukjes nog op hun plaats.

Een betrouwbare hulp bij het restaureeren van het schild bieden de grensgroeven van de hoornschubben, die zelf niet fossiliseeren. Het pantser van de schildpad bestaat n.l. uit twee lagen boven op elkaar. De onderste, beenige, laag van het rugschild (fig. 2 A) bestaat uit drieërlei beenplaatjes, en wel ten eerste de 8 neuralia of wervelplaatjes, die gevormd worden door de bogen der wervels 2—9

en dus in een mediane rij liggen, waarvóór het nekplaatje of nuchale, en waarachter het staartplaatje of pygale (vaak door enkele suprapygalia van het achterste (achtste) neuralplaatje gescheiden). Aan beide zijden van de wervelplaatjes liggen de ribplaatjes of costalia, 8 aan elke zijde. Ze zijn de verbindingen van de ribbenparen 2—9, en worden omzoomd door links en rechts 11 marginalia of randplaatjes, die met het nek- en het staartplaatje den rand van het rugschild vormen. Al deze beenplaatjes raken elkaar in gekartelde naden. Op dit beenige carapax ligt de hoornige „schildpad”laag. Deze bestaat ook uit een aantal platen, die, ter onderscheiding van de beenplaatjes, schubben worden genoemd; ze raken elkaar met gladde grenslijnen. (Op fig. 2 A zijn de beenplaatjes wel, de hoornschubben niet genummerd). Het aantal schubben is geringer dan dat der beenplaatjes. Er zijn slechts 3 neuralschubben tusschen nek- en staartschub. Beiderzijds ligt een rij van slechts 4 costalschubben. Het aantal randschubben is daarentegen even groot als het aantal randplaatjes. Op het beenpantser nu kan men duidelijk het verloop van de grenzen der hoornschubben volgen, daar ze ondiepe groeven erop achterlaten. Zoo toonen de neuralia 1, 3, 5 en 8 een dwars-groef; die op het voorste neurale maakt in het midden een typisch bochtje naar voren. Ook over de costalia 2, 4, 6 en 8 loopt een groef. Bovendien vertoonen alle marginalia in het midden een groef, die zich om den rand heenbuigt en zich op de onderzijde van de randplaatjes voortzet. De marginalia 3—6 vormen aan den onderkant een verdikking voor de aanhechting van het buikschild of plastron.

Het is verwonderlijk, hoeveel er van het Maastrichtsche fossiel uit de klei is gered (fig. 1). Van de mediane rij beenplaatjes is het breedste voorste (nuchale) grootendeels bewaard gebleven. Het er vlak achter liggende eerste neurale plaatje is geheel aanwezig. De dwarse groef die er over loopt vertoont slechts een zeer flauw bochtje naar voren. De volgende neuralia, namelijk 2, 3 en 4 zijn verloren gegaan, terwijl de er achter gelegene weer present zijn. Op 5 is de dwarsgroef goed te zien.

Aan beide zijden van het schild zijn de lange smalle costale plaatjes, zij het dan ook sommige slechts door een klein stukje, vertegen-

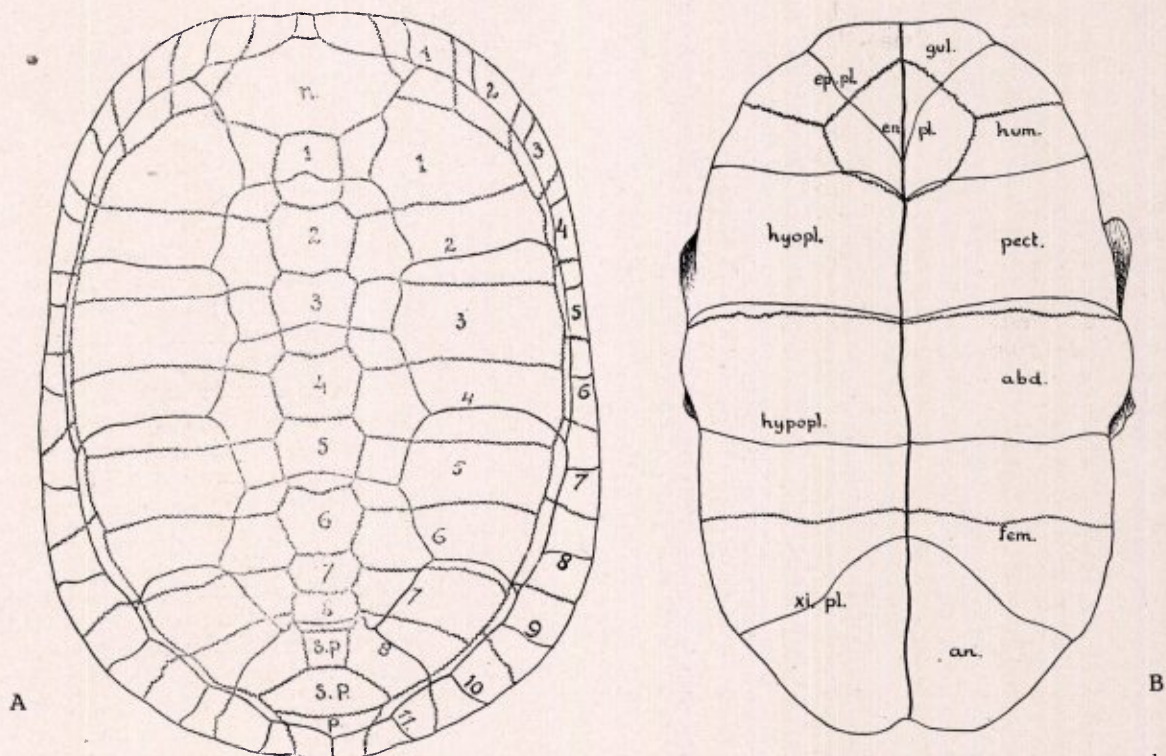


Fig. 2. *Emys orbicularis* (L.) recent, $\frac{1}{2} \times$ nat. gr. A. rugschild. B. buikschild. De kartellijnen geven de grenzen aan tusschen de beenplaatjes; de rechte lijnen die tusschen de, verwijderde, hoornschubben aangegeven. Op het buikschild zijn links de namen van de beenplaatjes, rechts die van de hoornschubben.

woordigd. Zoo is van de linker costalia 2, 3 en 4 alleen het stukje, dat aan de verloren gegane neuralia grensde bewaard gebleven. Op die stukjes is de driesprong der hoornschubgroeven duidelijk. Aan de rechterzijde toonen de costalia 2, 4, 6 en 8 de lange groeven die naar de randplaatjes afdaalt.

Zooals begrijpelijk is, zijn de dikke randplaatjes er het best afgekomen. Rechts zijn de marginalia 1—7 zoo goed als volledig bewaard. De randplaatjes van de linkerzijde zijn in letterlijken zin in de verdrukking gekomen. De marginalia 3—6 zijn zoo zeer omlaag gedrukt, dat ze bijna rechtop staan. De achterste marginalia met het staartplaatje in het midden zijn waarschijnlijk bij het berggen verloren gegaan.

Het plastron (fig. 2 B) is plat en zijn hoornschubben zijn kleiner en talrijker dan zijn beenplaten, die onderscheiden worden in (van voor naar achter) een paar dat het epiplastron vormt, dan een paar voor het hyoplastron, het hypo-

plastron en achteraan het xiphiplastron. In de mediaan tusschen het epi- en het hyoplastron ligt het ongepaarde endoplastron, dat vaak in een scherpe punt uitloopt. Het dekschild van het plastron wordt samengesteld uit een paar gulaar-, humeraal-, pectoraal-, abdominaal-, femoraal- en anaalschubben. De beenplaten van het plastron zijn dikker dan de meeste van het carapax, en daar ze plat zijn, is er meer kans dat ze behouden blijven. Ze zijn echter minder karakteristiek dan de plaatjes van het rugschild en dus minder gemakkelijk te herkennen, waardoor ze vaker als waardeloos zullen weggeworpen worden. In verzamelingen zijn ze althans niet talrijker.

Mogelijk bij het groote carapax behoorend is een aan het Maastrichts Museum behoorend stuk van een evenredig groot plastron. Dit stuk bestaat uit de rechterhelft van het xiphiplastron met zijn aan de onderzijde verdikten buitenrand.

In het geheel zijn er in de ruim 40 jaar, dat er (helaas, niet regelmatig) in Tegelen fossielen worden verzameld, slechts resten van een viertal exemplaren van de moerasschildpad in een verzameling terecht gekomen. Het voornaamste stuk is het zoo juist beschreven rug-schild, maar er is in het Maastrichtsch Museum ook nog de voorrand van een carapax, dat aan een wat kleiner dier heeft toebehoord.

Dit bestaat uit het nuchale met aansluitend beiderzijds de 3 voorste randplaatjes en gevolgd door het eerste wervelplaatje, waarop in het midden de dwarsgroeve verloopt, die de grens aanduidt tusschen de nekschub en de eerste wervelschub, die het eerste beenige neuraalplaatje elk voor de helft bedekken. Evenals op het groote, eerstbeschreven carapax vertoont deze groeve een kleine mediane bocht naar voren.

Ook in Teylers Musuem, te Haarlem, bevinden zich deelen van een rug- en een buikschild, waarschijnlijk van één dier afkomstig, want ze zijn tegelijk gevonden. Dit zijn de stukken, waarop Professor Dubois, in 1904, zijn opgaaf fundeerde van het voorkomen van de moerasschildpad (*Cistudo lutraria*, later verbeterd in *lutaria* Marsili = *Emys orbicularis* (L.)) in de klei van Tegelen. Het zijn de marginalia 5—8 van het carapax. Van het plastron is aan beide zijden een stuk van het hypoplastron bewaard gebleven, met de voorste helft van den rand van het linker xiphiplastron. De grootste breedte van het plastron bedraagt bij dit exemplaar ± 9 cm, bij het Maastrichtsche exemplaar 10 cm, en de grootste lengte van het rugschild ongeveer 18 cm bij het laatste.

(Wordt vervolgd).

EENIGE KLEUR- EN VORMAFWIJINGEN BIJ DE GEVLEKTE EN WITTE DOOVENETEL

(*Lamium maculatum* en *Lamium album*)

door

P. N. VAN SUMMEREN O.F.M.
Watersley

Op 13 April 1946 trof ik in onzen boschtuin (Missiecollege St. Willibrord, Watersley bij Sittard) een plant aan met vreemd gevormde bloemen. Een vluchtig onderzoek wees ontwijfelbaar op *Lamium*. Maar welke? De pol waar-



Lamium maculatum met afwijkende vormen.

in de plant zat, besloeg ca. 1 m² en bleek geheel uit dezelfde bloemen te bestaan, te weten zeer kleine bloemen zonder of nagenoeg zonder onderlip en met een zeer kleine bovenlip. Deze bovenlip was vaak paars aangelopen, wat wees op *Lamium maculatum*. Het meest opvallende aan deze bloemen zijn de meeldraden en de helmknoppen. Deze zitten in de open bloemkroon op dezelfde wijze als de meeldraden in de knoppen van de normale *Lamium maculatum* en *Lamium album*, n.l. sterk naar voren gekromd. De helmknoppen zijn fel oranje en normaal van grootte, waarschijnlijk alle steriel; door de kleinheid van de kroon vallen de helmknoppen het sterkst op: een kind met een waterhoofd. De bladvorm is duidelijk afwijkend, n.l. hartvormig met breede basis. De kelk is klein, overigens normaal van vorm.

Twee dagen later vond ik elders in denzelfden boschtuin nog 4 à 5 pollens met dergelijke bloemen. Hierbij kwam duidelijk aan het licht

dat we met een vorm van *Lamium maculatum* te doen hadden, want we troffen hier planten aan met de bekende zilverwitte streep of vlek op de bladeren en bovendien vonden we aan die planten alle geleidelijke overgangen naar een bijna normale bloem. De best ontwikkelde bloem heeft echter nog een aanmerkelijk kleinere bovenlip en is ook niet helmvormig maar heeft meer de gedaante van een kanselklankbord. De meeldraden steken onder de bovenlip uit. Een normale stijl met de kenmerkende enterhaak-stempels is nergens gevonden. Vorm en grootte van den stijl zijn intermediair; hij eindigt in één punt. Het vruchtbeginsel is normaal aanwezig, maar tot nu toe heeft geen enkele bloem zaad gezet.

Alle planten groeien tusschen normale planten in.

Ondertusschen was ik met een exemplaar naar Dr. S. J. Dijkstra in Heerlen gestapt, en deze op zijn beurt naar Dr. De Wever in Nuth. Ook werd een exemplaar gezonden naar de conservatrix van het Natuurhistorisch Museum te Maastricht. Allen stonden voor een onbekendheid. Tenslotte werd Joh. Jansen, Nederl. Kruidk. Archief 1930, p. 215 nageslagen. Daar vond ik iets op bladz. 219 en 220, fig. 2, wat wel in de goede richting wees, behalve dan de meeldraden, welke in mijn exemplaren zeer vaak gekromd blijven.

Een dag later vond ik nog steeds in denzelfden boschtuin tamelijk veel planten van de gevlekte doovenetel met zuiver witte bloemen, overigens normaal van vorm. Weer een dag later de witte variëteit van de gevlekte doovenetel met denzelfden afwijkenden bouw van de bloem als boven beschreven van de paarse gevlekte doovenetel.

Ik was nieuwsgierig of deze eigenaardigheid buiten onzen tuin voorkwam. Rondspeurend over een terrein van 1 km² oppervlakte rondom ons huis gelegen, ontdekte ik zelfs geen enkele *Lamium maculatum*, het is daar alles *Lamium album* wat de klok slaat.

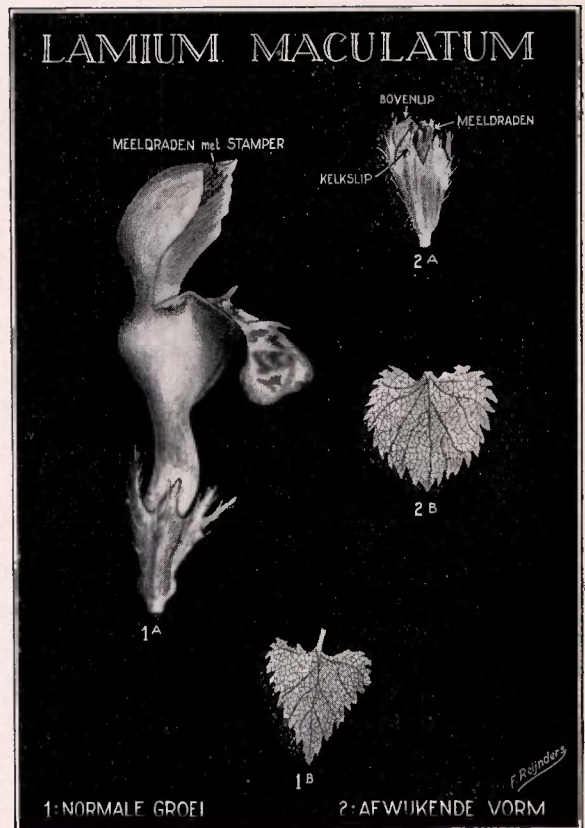
In denzelfden boschtuin trof ik ook aan de appelbloesemkleurige variëteit van *Lamium maculatum*. Van deze heb ik tot nu toe den bovenvermelden abnormalen vorm niet gevonden, wel een anderen vorm. Bij zeer veel planten vond ik tusschen de twee slippen van de middenlob der onderlip een witte tand ongeveer 3 mm lang.

Tenslotte nog iets over twee witte doovenetels.

Niet ver van Watersley vond ik den vorm (één pol) welke Joh. Jansen in het meer vermelde artikel p. 229 beschreef, n.l. een plant met bloemen met een dwarse plooi in de onderlip. Ons exemplaar heeft de holle kant van de plooi naar binnengericht. Wel vele, maar niet alle bloemen van dezelfde plant vertoonden deze eigenaardigheid.

Tenslotte vond ik nog *Lamium album* (twee pollen niet ver van elkaar) met afwijkende middenslippen. Normaal uitlopend in een spitsen tand, hadden deze bloemen breede, lange slippen, soms weer gedeeld in spitse lobben; hierbij komen allerlei overgangen voor.

Het wil mij voorkomen dat ook wel elders dergelijke afwijkende vormen te vinden zijn, men moet er alleen maar naar zoeken. Op een plaats waar veel doovenetels groeien zal men zeker succes hebben.



Naschrift

door

Dr. S. J. DIJKSTRA

(Heerlen)

Op 13 April vertoonde paer van Summeren mij een Labiaat, welke na eenige aarzeling, als een zeer afwijkend exemplaar van *Lamium maculatum* herkend werd. Den volgenden dag ben ik op de groeiplaats te Watersley gaan kijken.

De plant ziet er als volgt uit: kelk normaal gevormd, 4 mm groot; kroonbuis 2 mm; onderlip niet of nauwelijks aanwezig; bovenlip bij de meeste bloemen nauwelijks ontwikkeld, c.a. 2 mm groot, geelgroen gekleurd, zeer plat gewelfd (enkele bloemen in dezelfde schijnkrans bezitten een iets beter ontwikkelde bovenlip, welke paars aangelopen is; helmraden 2.5 mm lang; helmknoppen van normale grootte, vorm en kleur, echter niet opspringend; vruchtbeginsel normaal; stijl afwezig; twee stempels normaal gevormd, 1 mm lang (ik meen opgemerkt te hebben, dat de twee stempels pas zeer laat uit-een wijken, zoodat de indruk gewekt wordt dat deze twee tesamen de stijl vormen, welke dan schijnbaar in een knotsvormige punt eindigen); blad hartvorming, top afgerond.

Ter vergelijking volgen hier de afmetingen van een normale bloem van dezelfde vindplaats: kelk 6 mm groot; kroonbuis 16 mm; onderlip 5 mm; bovenlip 12 mm; helmraden 12 mm; stijl 21 mm; stempels 1 mm; blad-top toegespitst.

Daar de helmhokjes niet opspringen en de stamper rudimentair is, zal wel geen zaad gevormd worden. Naar bastaarden of overgangen naar den normalen vorm werd dan ook te vergeefs gezocht.

Enkele planten werden in den tuin gezet. Over het algemeen bleven de bloemen rudimentair, zooals boven beschreven werd; een plant vormde echter een tak, welke witte bloemen draagt. Hun kroonbuis is normaal, boven- en vooral onderlip zijn kort, respect. 6 mm en 2 mm, de helmraden zijn van normale lengte, de stijl ontbreekt soms; de kelkklippen zijn iets korter dan van normale bloemen. Deze vorm zal identiek zijn met die, welke door Joh. Jansen l.c. op blz. 219 beschreven werd.

DE NATUUR IN!

NAAR GEUL. III.

Wat kwam er met het spoor?

De spoorlijn die veel lager ligt dan slingerweg en spoor, vordert een afwateringssysteem voor regen en grondwater. Tusschen kleine en lange duikers werd hiertoe uit hardsteen een kanaaltje opgetrokken met hier en daar verzamelputten die het water onder den spoorweg door naar de Maas voeren. De natuur zorgde al gauw voor geschikte begroeiing. De spleten en steenen zelf werden opgevuld met velerlei mossen, wonderlijk fraai van kleur en teer van vorm. Wil men de schoonheid ervan volop genieten, dan zou men er met de oogen bovenop moeten gaan liggen, als men ze tenminste niet

uit den grond wil nemen. Smaragdgroene franjes van gerimpeld sterremos groeien naast goudgroen glinsterend zijdemos en zilverfluweelen kussentjes van muurmos. Levermossen naast korstmossen, o.a. lever- en bekermos; fleschjes- en kegelmos. De natuur zorgde ook voor variatie. Steenbreekvarentjes, eik-, blaas-, vrouwtjes- en muurvarens zijn hier weelderiger dan waar ook in het bosch. Zij zitten beschut tegen zon en wind en kunnen steeds vochtige lucht inademen. Deze planten verlangen schaduw, hetgeen zich uit in de plaats der sporenhoopjes. Deze zitten immers bij de meeste inlandsche varens aan den achterkant der bladeren. Hoe is het mogelijk om hier ook robertskruid en drienerfmuur aan het bloeien te krijgen. We nemen hier een plantenlandschap waar dat wel niet nieuw is, vroeger zag men bij oude drinkwaterputten van mergel ook wel zoo iets — maar dat zich hier langs het spoor veel rustiger en dus veel weelderiger kan ontwikkelen. Met deze hardsteen of koolkalksteen zullen wel de sporen van de zwartsteelvaren aangevoerd zijn die zich hier tot gezonde planten ontwikkeld hebben. Deze varen met zijn hard en tot in den winter groen blijvend loof wordt vaak verwisseld met blaasvaren. Ook deze heeft vaak zwarte stelen, doch het loof is broos en in Augustus reeds afgestorven. Het beste verschilkenmerk is de vorm der sporenhoopjes. Bij blaasvaren zijn deze rond, bij zwartsteel streepvormig. Het knikkend nagelkruid en de beemdooevaarsbek, de blauwe boterbloem van Dodonaeus die we hier aantreffen, zullen wellicht ook met de kalksteen uit België gekomen zijn. Veel planten kwamen met het spoor mee. Naast de alledaagsche als hoefblad, wilgenroosje en gele morgenster kwam wilde kaarde, reseda, bitter- en slangenkruid, raai, scherpe fijnstraal en cichorei waarschijnlijk uit het krijtland. Bleekgele hennepnetel zal wel uit het Noorden komen. In Zuid-Limburg is ze niet thuis. Canadeesche guldenroede steekt met hare gele pluimen boven het gras uit.

Bij de afrastering van het spoor, ongeveer waar de Hemelbeek onder het spoor door loopt (bij de lange duiker) groeien aardbeien met opvallend groote bladeren. Het zijn muskusaardbeien. Ze zijn inheemsch in Zuid-Europa en werden in de 17e eeuw in Noord-Europa gekweekt. Waarschijnlijk zijn ze dus ook met het spoor aangevoerd. De bloemen hebben een goet

KALKLANDSCHAP.



Wijngaardslakken tusschen Zwartsteel-, Eik- en Steenbreekvaren.

vruchtbeginsel maar slecht ontwikkeld stuifmeel. In het bosch te Terhagen (Elsloo) vinden we planten van beide groeiplaatsen bij elkaar dan men vruchtbeginsel. Op geen van beide plaatsen worden vruchten voortgebracht. Zet men de planten van beide groetplaatsen bij elkaar dan oogst men het tweede jaar reeds vele en dikke vruchten. Muskus is in alle organen grooter dan boschaardbei. De stand der haren van de bloemstelen bij de eerste is afstaand, bij de tweede aanliggend. De bijkelkblaadjes zijn bij Muskus korter dan de kelkklippen, bij boschaardbei zijn ze even lang. De vruchten van Muskus laten moeilijk los en hebben aan den voet geen zaadjes; die van de boschaardbei daarentegen laten gemakkelijk los en zitten heelemaal vol zaadjes.

Over een wit tapijt van berenklaauw, engelwortel, peenkruid, boschrank en alles overgeurende kruidvlier, waarin geel boerenwormkruid, honing- en rolklaver, blauwe vogelwikke en rose leverkruid voor schakeeringen zorgen, betreden we de vlakte tusschen spoorlijn en Hemelbeek, ten N. van de lange duiker. Een vaal rose vlakte van hazepootje waartusschen duizendguldenkruid scherp af steekt. Wat een totaal ander beeld dan b.v. in Mei. De rand was toen bedekt met een groen mostapijt waartusschen vuurroode bolletjes, die van nabij bezien rijpe aardbeivruchten bleken te zijn. Of in Juni, toen alles als overgoten lag van een geel waas van bloeiende muurpeper. Het was

een variëteit van *Sedun acre* zonder scherpen smaak en met lichtgele bloemen die uit zuidelijker streken afkomstig zou zijn. Tusschen de verschillende *Verbascum* soorten als stal- en koningskaars, zwarte en melige toorts breidt *Lathyrus tuberosus*, aardaker, zich hier meer en meer uit. Een prachtige purperroode bloem met zachten rozengeur. Sinds jaren groeit ze in groote hoeveelheden te Limmel en Borgharen, en zal van hieruit met het spoor te Bunde en Geul gekomen zijn. Langs het Julianakanaal heeft zij zich zoo uitgebreid dat op vele plaatsen de dijken en zelfs de ligusterhagen er mee begroeid zijn. Mogelijk is ze hier ook uitgezaaid met graszaadmengsels evenals graslathyrus, Bauhin's havikskruid en witte honingklaver. Ook vijfdeelig kaasjeskruid komt men nog al tegen langs het spoor. Van dit kruid treft men meestal slechts enkele struiken bij elkaar aan. De laatste jaren heeft het zich uitgebreid op de dijken van het Julianakanaal. Muskuskaasjeskruid is meer beperkt gebleven tot het krijtdistrict waar het met lucernezaad werd aangevoerd en plaatselijk verwilderde. Het is thans ook te Geul en Bunde gevonden o.a. bij de kiezelgroeve bij Kasen. De geur der bloemen verschilt bijna niet van dien van het vijfdeelig kaasjeskruid. De bladeren kunnen bij beide 3- en 5-lobbig zijn evenals die van een wijndruif of dieper ingesneden zooals bij sommige boterbloemen. Het zekerste kenmerk zijn de zaadjes die bij alle *Malva*-soorten zoo gegroepeerd zijn, dat zij op een kastanje lijken.

Bij de eerste zijn deze wel wat ruw maar kaal, bij de tweede behaard. Beide behooren tot onze mooiste wilde bloemen. Zij bloeien bijna den heelen zomer met groote satijnachtige rose of witte bloemen die druk door bijen bezocht worden; bepoederd met wit stuifmeel verlaten deze de bloemen. Dan is er ook nog groot kaasjeskruid, dat behalve langs het spoor bij afvalplaatsen gevonden wordt. Ook bij deze kan bladvorm en bloemkleur verschillen. In tegenstelling tot de vorige is zij tweejarig en de vruchtjes hebben op den rug fijne knobbeltjes. Met afval uit een tuin zullen de wortelstokken van het gevulde, diep rose zeepkruid langs het spoor gekomen zijn. In de lengte treft men een schitterende en uitgebreide vegetatie hiervan aan.

Beek (L.)

L. KNOLS.

Bezoekers aan
MAASTRICHT

Neemt Uw intrek in

HOTEL Beaumont

STATIONSTRAAT
TELEFOON K 4400 3385
MAASTRICHT ●

LEVERING VAN

OPGEZETTE DIEREN

AAN SCHOLEN EN MUSEA

VRAAGT OFFERTE BIJ

Leo Bouten

MINISTERIËEL ERKEND PREPARATEUR



STRAELSCHEWEG 15

VENLO

TELEF. K 4700 No. 2303

maastricht

de gastvrije historische stad aan de maas die den monumentenrijkdom van vele eeuwen binnen haar veste houdt omvat en den natuurminnaar onthaalt op de velerlei faunistische, floristische en geologische merkwaardigheden als st. pietersberg, maasvallei, jekerdal, cabergerlössplateau en bemelerberg heet den bezoeker hartelijk welkom en wenscht hem een prettige verpoozing.

INFORMATIEBUREAU

V.V.V.

m.-BRUGSTRAAT 7 MAASTRICHT
telefoon k 4400 no. 2814

Boekbinderij
Register- en
Cartonnagewerk

W. J. R. P. Gellers

Het beste adres voor het inbinden van Uw maandblad. Prima afwerking en kwaliteit. Ruime sortering
Herbariumdozen

in elk gewenscht model en formaat
Tevens leverbaar Herbariumpapier
Alle soorten register- en bindwerk
zoowel luxe als commercieel ●

Koningswinkelstraat 51

Valkenburg-Broekhem (L.)



Stichting
**HET
LIMBURGSCHE
LANDSCHAP**

Natuur en Landschap zijn steeds onafscheidelijk verbonden en beider belangen gaan altijd samen. Door bescherming van het landschap wordt ook de planten- en dierenwereld in bescherming genomen. Steunt daarom de Stichting „Het Limburgsche Landschap” in haar streven en geeft U op als contribuant aan het Secretariaat:

BRUSSELSCHESTRAAT 36 MAASTRICHT

HOTEL

Ons
Krijtland

EPEN

H. J. J. BESSEMS

TELEFOON K 4455 No. 213

gelegen nabij Onderste en Bovenste Bosch, op het vuursteeneluvium van Eperheide, biedt den toerist te midden van een weelderige natuur een goed verzorgden disch en een prettige bediening.

Epen

ZUID-LIMBURG

Prachtig Natuurschoon
Rijke flora en fauna
Ideaal wandeloord

PENSION PEERBOOM

TELEFOON K 4455 No. 290

EENVOUDIG
KEURIG
DEGELIJK

LIMBURGSCHE
KANTOORMACHINE
CENTRALE

W. G. C. ONSTENK & A. DE HAAN

ST. JACOBSTRAAT 5
TEL. K 4400 No. 4134
MAASTRICHT

REPARATIE EN ONDERHOUD VAN ALLE
KANTOORMACHINES